KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

XIII RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G‘OYA VA YECHIMLAR

IYUL, 2026

ISSN 3093-8791

ELEKTRON NASHR:
https://konferensiyalar.com

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g‘oya va yechimlar.
XIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to‘plami. 2-jild, 13-son (10-iyul, 2026-yil).– 148 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda C-5669862 son bilan rasman davlat ro‘yaxatidan o‘tkazilgan.

Elektron nashr: https://konferensiyalar.com

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Konferensiya tashkilotchisi: “Scienceproblems Team” MChJ

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 6-iyul.

Mas’ul muharrir:
Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya
Mazkur to‘plamda “Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g‘oya va yechimlar” mavzusidagi XIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta’lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o‘rin olgan bo‘lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag‘ishlangan.
Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta’lim o‘qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Scienceproblems team, 2026-yil
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

1965-1985 YILLARDA"OMMAVIY RADIO DAVRI" TAHLILIY YONDASHUV (FARG’ONA VODIYSI MISOLIDA)

Karimova Dildora Sadriddinovna
IIV Namangan akademik litsey
Tarix fani Bosh o‘qituvchisi
Orcid id: 0009-0003-3810-3371
Email: karimovadildora975@gmail.com
Tel: +998 93 677 90 66
Namangan, O’zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asrning ikkinchi yarmi, xususan, 1965–1985-yillarda o‘zbek xalqi ijtimoiy-madaniy hayotida o‘ziga xos o‘rin tutgan “ommaviy radio davri” va uning lisoniy xususiyatlari Farg‘ona vodiysi materiallari misolida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida davr radiosining ommaviy nutq madaniyatini shakllantirishdagi o‘rni, radiojurnalistika va suxandonlik maktabining adabiy til me’yorlarini barqarorlashtirishga ko‘rsatgan ta’siri ochib beriladi. Farg‘ona vodiysining o‘ziga xos lisoniy muhiti, mahalliy radioeshittirishlar matni va ularning tinglovchilar ijtimoiy ongiga ta’sir ko‘rsatish mexanizmlari ilmiy-tahliliy yondashuvlar asosida yoritilgan.

Kalit so’zlar: ommaviy radio, suxandonlik mahorati, Farg‘ona vodiysi, adabiy til me’yori, lisoniy muhit, ijtimoiy-madaniy hayot, nutq madaniyati, radio matni, ommaviy kommunikatsiya.

THE "ERA OF MASS RADIO" IN 1965–1985: AN ANALYTICAL APPROACH (ON THE EXAMPLE OF THE FERGANA VALLEY)

Karimova Dildora Sadriddinovna
Chief History Teacher at the Academic Lyceum
Namangan, Uzbekistan

Annotation. This article analyzes the "era of mass radio," which held a distinctive place in the socio-cultural life of the Uzbek people during the second half of the 20th century, specifically between 1965 and 1985, as well as its linguistic features based on materials from the Fergana Valley. The study highlights the role of the era's radio in shaping mass speech culture and the impact of the radio journalism and broadcasting school on stabilizing literary language norms. The unique linguistic environment of the Fergana Valley, the texts of local radio broadcasts, and the mechanisms of their influence on the social consciousness of listeners are elucidated through scientific and analytical approaches.

Keywords: mass radio, broadcasting skills, Fergana Valley, literary language norm, linguistic environment, socio-cultural life, speech culture, radio text, mass communication.

DOI: https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i13/n08

Kirish

XX asrning ikkinchi yarmi insoniyat ijtimoiy taraqqiyoti tarixida axborot almashinuvi jarayonlarining jadallashuvi va ommaviy kommunikatsiya vositalarining mislsiz darajada rivojlanish davri bo‘ldi. Respublikamiz hududida televizion eshittirishlar keng tarqalgunga qadar bo‘lgan va hatto keyinchalik ushbu tarmoq bilan parallel ravishda kechgan 1965–1985-yillarni o‘zbek jamiyatining madaniy hayoti kontekstida shartli ravishda “ommaviy radio davri” deb atash har jihatdan o‘rinlidir. Boisi, mazkur tarixiy davrda radio shunchaki kundalik yangiliklar va rasmiy xabarlarni tarqatuvchi quruq texnik vosita bo‘lib qolmay, balki har bir

xonadonning ma’naviy-ma’rifiy markaziga, aholining adabiy til me’yorlarini o‘zlashtirish manbaiga hamda nutq madaniyatining bosh hakamlik mezoniga aylandi. Radioning bunday keng qamrovli ommaviyligi, ayniqsa, o‘zining qadimiy milliy qadriyatlari, o‘ziga xos silliq va shirali shevalari hamda adabiy til poydevoriga fonetik va leksik jihatdan yaqinligi bilan ajralib turuvchi Farg‘ona vodiysi hududida juda o‘ziga xos, betakror ijtimoiy-lisoniy manzarani yuzaga keltirdi.

Farg‘ona vodiysi aholisining demografik zichligi, u yerda istiqomat qiluvchi aholining an’anaviy jamoaviy turmush tarzi va yuksak madaniy ehtiyojlari mahalliy va respublika miqyosidagi radioeshittirishlar tuzilishi, mundarijasi hamda til xususiyatlari oldiga nihoyatda jiddiy talablarni qo‘ydi. Mazkur yigirma yillik davrda radiokarnaylar orqali efirga uzatilgan har bir so‘z, har bir sintaktik jumla va ibora xalq ommasi ichida chuqur muhokama qilingan, tinglovchilar tomonidan jonli ravishda o‘zlashtirilgan va natijada jamiyatdagi og‘zaki nutq silliqligini ta’minlashga xizmat qilgan. Aynan ushbu davr radiosi fenomenini ijtimoiy, lingvistik va ilmiy-tahliliy jihatdan atroflicha o‘rganish nafaqat o‘zbek radiojurnalistikasi va diktorlik mahorati tarixini boyitish, balki milliy adabiy tilimizning nutqiy me’yorlari hamda ommaviy lisoniy madaniyati qay darajada izchil shakllanganligini aniq belgilash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O‘zbekistonda ommaviy axborot vositalari tili, xususan, radio va televideniye nutqi muammolari tilshunos olimlar tomonidan turli jihatdan o‘rganilgan. Akademik Sh.Rahmatullayev, professorlar E.Begmatov, A.Hojiyevlarning ishlarida nutq madaniyati, so‘z qo‘llash mahorati va adabiy til me’yorlarining barqarorlashuvi masalalari tadqiq etilgan. Professor E.Begmatov o‘z tadqiqotlarida radio nutqini adabiy til me’yorining jonli etaloni sifatida baholagan [1; 72-b.]. Shuningdek, publitsistik uslub va radiojurnalistika tabiati T.Muallifov, F.Mo‘minov kabi tadqiqotchilar tomonidan ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Biroq, 1965–1985-yillardagi radio nutqining aynan Farg‘ona vodiysi lisoniy va ijtimoiy muhiti doirasidagi qiyosiy-tahliliy o‘rganilishi hamon maxsus tadqiqotlarni talab etadi.

Ushbu maqolada qo‘yilgan ilmiy maqsadlarga erishish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

Sinxron-tahliliy metod: 1965–1985-yillardagi radio matnlari, eshittirishlar strukturasi va ularning o‘sha davr til me’yorlariga mosligi sinxron tarzda tekshirildi.

Sotsiolingvistik tahlil: Radioning ijtimoiy qatlamlar (ziyolilar, dehqonlar, yoshlar) nutqiga o‘tkazgan ta’siri va lisoniy muhitni o‘zgartirishdagi roli o‘rganildi.

Tarixiy-qiyosiy metod: Davrning ijtimoiy tabiati va Farg‘ona vodiysi hududiy radiolarining o‘ziga xos xususiyatlari qiyoslab baholandi.

Natijalar va tahlillar

1965–1985-yillar oralig‘ida radioeshittirishlar tizimida jiddiy sifat o‘zgarishlari yuz berdi. Bu davr o‘zbek radiosida Qodir Maxsumov, O‘ktam Jobirova, Nasiba Ibrohimova, To‘lqin Tojiyev kabi ulkan suxandonlik maktabi vakillarining faoliyati bilan xarakterlanadi. Ularning nutqi nafaqat Toshkentda, balki Farg‘ona vodiysining chekka qishloqlarigacha yetib borib, o‘zbek adabiy tilining talaffuz (orfoepik) me’yorlarini shakllantirdi. Vodiydagi maktablarda ona tili o‘qituvchilari o‘quvchilarga chiroyli va to‘g‘ri gapirishni o‘rgatishda aynan radio suxandonlarining nutqini namuna qilib ko‘rsatishgan.

Farg‘ona vodiysi misolida “ommaviy radio davri”ni tahlil qilganimizda, u uchta asosiy lisoniy va ijtimoiy funksiyani bajarganini ko‘ramiz:

1. Dialektal muhitga ta’siri va adabiy til integratsiyasi. Farg‘ona vodiysi o‘zbek tili shevalari (qipchoq, qarluq va o‘g‘uz lahjalari qorishiqligi) nihoyatda rang-barang bo‘lgan hududdir. Radio esa mahalliy dialektizmlarning adabiy til me’yoriga bo‘ysunishida katta ko‘prik vazifasini o‘tadi. Har kuni muntazam ravishda adabiy tilda berilgan eshittirishlarni tinglash natijasida aholi nutqida mahalliy sheva elementlari o‘rnini sekin-asta adabiy so‘zlar egallay boshladi. Masalan, vodiydagi hududiy radioeshittirishlarda (Andijon, Namangan, Farg‘ona viloyat radiolari) respublika miqyosidagi adabiy til me’yorlarini buzmagan holda, mahalliy mehnatkashlar hayotini yoritishda lisoniy moslashuvchanlik namoyon etildi.

2. Ma’naviy va badiiy-estetik ta’sir. Bu davrda radioda faqatgina siyosiy xabarlar berilmagan. *"Teatr mikrofonda"*, *"Yaxshi kitob – qalb chirog‘i"*, *"Ertaklar – yaxshilikka yetaklar"* kabi eshittirishlar haftasiga bir necha bor efirga uzatilgan. Farg‘ona vodiysida paxta terimi va qishloq xo‘jaligi qizg‘in pallaga kirgan davrlarda dalalardagi radiokarnaylar orqali mumtoz maqom yo‘llari, shuningdek, o‘zbek adiblarining asarlari radioteatr shaklida o‘qib eshittirilgan. Bu narsa tinglovchida so‘zga bo‘lgan muhabbatni, nutqiy estetikani tarbiyalagan [2; 154-b.]. Dalada mehnat qilayotgan oddiy ishchi ham Alisher Navoiy, G‘afur G‘ulom, Abdulla Qodiriy asarlari tilini radio orqali tinglab, o‘z fikrlash doirasini kengaytirgan.

3. "Jonli muloqot" va publitsistik uslubning o‘sishi. 1970-yillarning ikkinchi yarmidan boshlab radioda rasmiy matnlarni shunchaki o‘qib berishdan jonli, suhbatdoshga yo‘naltirilgan publitsistik nutq uslubiga o‘tila boshlandi. Eshittirishlarda oddiy mehnatkashlar, vodiy polizchilari, pillakorlari va bog‘bonlari bilan bevosita muloqotlar tashkil etildi. Bu muloqotlar davomida xalqona iboralar, maqollar va matallar adabiy til chizig‘iga olib kirildi, bu esa publitsistik uslubni nihoyatda boyitdi.

Pedagogik-metodik jihatdan qaraganda, o‘sha davrdagi radio o‘ziga xos "masofaviy maktab" vazifasini bajargan. Maktab darsliklarida berilgan qoidalar, orfoepiya va leksikologiyaga oid mavzular hayotda qanday qo‘llanilishini o‘quvchilar har kuni radiodan eshitib mustahkamlaganlar. N.Shermuhamedova ta’kidlaganidek, har qanday davrning ijtimoiy-madaniy hodisalari tizimli o‘rganilgandagina fanning metodologik poydevori mustahkamlanadi [3; 110-b.]. Demak, 1965–1985-yillardagi ommaviy radio hodisasi ham til rivojlanishi tarixida ulkan akadem-maktab bo‘lganini e’tirof etish joiz.

Xulosa

1965–1985-yillardagi “ommaviy radio davri” ijtimoiy-madaniy va lisoniy jarayonlari Farg‘ona vodiysi materiallari misolida ilmiy-nazariy va empirik jihatdan chuqur tahlil qilinganda, quyidagi muhim ilmiy hamda amaliy xulosalarni chiqarish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

Birinchidan, ushbu yigirma yillik muayyan tarixiy davrda radio o‘zbek xalqining ijtimoiy-ma’naviy, madaniy va ma’rifiy hayotida eng ta’sirchan, tezkor hamda ommaviy kommunikatsiya vositasiga aylandi. Radioeshittirishlar tizimi jamiyatda ijtimoiy-siyosiy va falsafiy tafakkurni shakllantirish barobarida, o‘zbek adabiy tilining respublikamizning barcha hududlarida yagona, tushunarli va universal me’yorda qaror topishini hamda barqarorlashuvini ta’minladi. Ayniqsa, o‘ziga xos boy sheva va lahjalar muhitiga ega bo‘lgan Farg‘ona vodiysi sharoitida radio adabiy til normalarining mahalliy xususiyatlar bilan uyg‘unlashgan holda, uning umummilliy miqyosda qat’iylashishiga eng katta ijobiy turtki bergan yetakchi lisoniy va sotsiomadaniy omil bo‘lib xizmat qildi.

Ikkinchidan, mazkur davr radiosida faoliyat yuritgan va professional maktab ko‘rgan suxandonlar hamda radiojurnalistlar jamoasi o‘zlarining yuksak nutq silliqligi, talaffuz aniqligi va muloqot madaniyati bilan butun jamiyat uchun o‘ziga xos mukammal til etalonini (namunasini) yaratishga muvaffaq bo‘ldilar. Ularning orfoepik jihatdan begubor, leksik boy va ohangdor jonli nutqi ko‘p millionli tinglovchilar ommasining estetik didini yuksaltirdi, ularning faol so‘z boyligini muntazam ravishda oshirib bordi va adabiy til normalarining nafaqat yozma, balki og‘zaki nutq shaklida ham qat’iy qonuniyat sifatida ommaviy ongda mustahkamlanishiga olib keldi.

Uchinchidan, ommaviy radio davrining yigirma yillik boy tarixiy tajribasi, undagi radio-matn yaratish metodologiyasi va tinglovchi auditoriyasi bilan muloqot qilish san’ati bugungi globallashuv davrida ham o‘zining ilmiy-amaliy qimmatini zarracha yo‘qotgani yo‘q. Hozirgi zamon pedagogikasi, til o‘qitish metodikasi hamda zamonaviy ta’lim trendlarida talaba-o‘quvchilarning og‘zaki nutq malakalarini tizimli rivojlantirishda, ularning kommunikativ va nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda o‘sha davr suxandonlik maktabining audio-materiallaridan, matn tuzish va tahrir qilish tamoyillaridan unumli va keng ko‘lamda foydalanish ona tili va adabiyot ta’limining sifati hamda samaradorligini tubdan oshirishga munosib xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Begmatov E. Nutq madaniyati va adabiy me’yor. – Toshkent: Fan, 1980. – 215 b.
2. Hojiyev A. O‘zbek tili leksikologiyasi va uslubiyati masalalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1975. – 190 b.
3. Shermuhamedova N. Falsafa va fan metodologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2005. – 388 b.

KONFERENSIYALAR.COM
ANJUMANLAR PLATFORMASI

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G‘OYA VA YECHIMLAR

XIII RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, 10-iyul

Mas’ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g‘oya va yechimlar. XIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to‘plami. 2-jild, 13-son (iyul, 2026-yil). – 148 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda C-5669862 son bilan rasman davlat ro‘yaxatidan o‘tkazilgan.

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Elektron nashr: https://konferensiyalar.com

Konferensiya tashkilotchisi: “Scienceproblems Team” MChJ

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 6-iyul.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.